



Enheten för sociala frågor
Suzanne Bengtsson
Tomas Brink
Jonas Melinder
Kaisa Snidare
Jan-Olof Tidbeck

Kommunstyrelsen i länets kommuner exklusive
Stockholms stad
Socialnämnden eller motsvarande
Miljönämnden eller motsvarande
Samordnare för det ANDT-förebyggande arbetet
Alkohol- och tobakshandläggare

Återkoppling av Länsrapporten ANDT (alkohol, narkotika, dopning, tobak) år 2011

Länsrapporten ANDT – ett nationellt uppföljningsverktyg

Kommunernas förebyggande arbete gällande alkohol, narkotika, dopning och tobak (ANDT) inklusive tillsynsarbetet utifrån alkohol- och tobakslagarna är en grundbult i det svenska folkhälsoarbetet. För att följa upp vilket arbete som bedrivs, hur strukturen för det kommunala arbetet ser ut och vilka förutsättningarna är för tillsynsarbetet genomför Statens folkhälsoinstitut (FHI) årligen en enkätundersökning ställd till landets kommuner och länsstyrelser.

Undersökningen kallas *Länsrapporten* och innehåller tre delar:

- ANDT-förebyggande arbete (alkohol, narkotika, dopning, tobak)
- Tillståndsprövning och tillsyn enligt alkohollagen (2010:1622)
- Tillsyn enligt tobakslagen (1993:581)

Länsrapporten bygger på en webbenkät som ställs till kommunstyrelserna och besvaras av ett antal personer, t.ex. alkohol- och tobakshandläggare, hälsoskyddsinspektörer rörande rökfria miljöer och kommunala ANDT-samordnare eller motsvarande. Inför årets länsrapport har en revision av frågeunderlaget genomförts. Detta på grund av ändringar i alkohol- och tobakslagen samt framtagandet av regeringens strategi för ANDT-politiken.



I den nationella ANDT-strategin (prop. 2010/11:47) lyfts frågor om samordning och samverkan, struktur och uppföljning liksom tillsyn som viktiga komponenter för att nå det övergripande målet för ANDT-politiken:

Ett samhälle fritt från narkotika och dopning, med minskade medicinska och sociala skador orsakade av alkohol och med ett minskat tobaksbruk.

Den uppföljning som Länsrapporten utgör är på nationell nivå ett underlag till regeringens prioriteringar och beslut på ANDT-området. Vissa resultat kommer att användas som indikatorer för att följa upp den nationella ANDT-strategin för perioden 2011-2015. Många av frågorna inom tillsynsområdet är avsedda att fånga upp och studera de förändringar som har skett i alkohol- och tobakslagstiftningarna.

Länsrapporten – ett regionalt och lokalt uppföljningsverktyg i Stockholms län

Regionalt utgör Länsrapporten ett underlag vid Länsstyrelsens tillsynsgranskning i kommunerna. Länsrapporten är också en grund vid planering av lokalt stöd och regionalt utvecklingsarbete för vår myndighet och ett redskap för att följa utvecklingen av struktur och insatser i länets kommuner. Lokalt kan enkätfrågorna ses som ett diskussionsunderlag för hur struktur och arbete kan utvecklas i just din kommun.

Denna redovisning är en återkoppling och sammanfattning av resultaten för kommunerna i Stockholms län. Länsstyrelsen har i detta brev valt att lyfta och kommentera några av resultaten för länets 26 kommuner. Stockholms stad har fyllt i en delvis annorlunda enkät än övriga kommuner i länet för att både det arbete som bedrivs centralt i Stockholms stad och det arbete som sker i någon eller flera av de 14 stadsdelarna ska kunna fångas upp. De bilagor som finns bifogade sammanställer därför länskommunernas ANDT-förebyggande arbete och tillsyn av alkohol och tobakslagarna med undantag av Stockholms stad.

Sammanfattningsvis

I en sammanfattning av läget för det ANDT-förebyggande arbetet i Stockholms län kan vi konstatera att här finns bättre förutsättningar för att bedriva ett långsiktigt och strukturerat förebyggande arbete än i landet som helhet och här utförs också betydligt fler insatser. Bland de utmaningar vi ser i länet finns att uppdatera gamla politiska program, att tydligare följa upp och utvärdera det förebyggande arbetet samt att tydliggöra samverkan mellan kommun och andra aktörer i det drog- och brottsförebyggande arbetet. Vi ser också stora behov av en utökad kommunal tillsyn av rökfria miljöer i så gott som samtliga kommuner och ett behov av ökad samverkan mellan kommun och polismyndighet när det gäller den yttre tillsynen av alkohol och tobak i flera kommuner.

ANDT-politiska program i kommunerna

Struktur i form av politiska program som är aktuella och regelbundet följs upp är en viktig komponent i det ANDT-förebyggande arbetet. En sådan fanns eller var på gång att tas fram i 21 av länets 26 kommuner. Noterbart är att endast hälften av kommunerna inkluderade dopning och ytterligare någon kommun saknade tobak i sina program. I enkäten frågades om programmen var aktuella, hade mätbara mål, genomförandeplaner, plan för uppföljning och medel avsatta för olika aktiviteter. Länsstyrelsen noterar att här fanns åtta kommuner som har program som är äldre än fem år. Merparten av programmen innehöll mätbara mål och i ungefär hälften av kommunerna fanns medel avsatta för insatser. Ungefär hälften av kommunerna hade också en plan för uppföljning.

Den nationella ANDT-strategin poängterar vikten av att planera och genomföra insatser utifrån kartlagda behov och att genomförda insatser utvärderas. På en direkt fråga om huruvida det ANDT-förebyggande arbetet följts upp under 2011 svarade 17 av 26 kommuner att arbetet följts upp helt eller delvis under året. Det innebär att fler kommuner genomför uppföljning än de som har en plan för uppföljning i sina drogpolitiska program.

Samordning av förebyggande arbete

En framgångsfaktor för ett långsiktigt och hållbart förebyggande arbete, där genomförda insatser bygger på kartläggning, insatser med god kvalitet och utvärdering är att någon har ansvar för att samordna arbetet. Under 2011 fanns det i 24 av 26 kommuner i länet en eller flera särskilt utsedda personer för att samordna det ANDT-förebyggande arbetet i kommunen. Omfattningen av tjänsterna var olika stora men i genomsnitt avsattes 77 % av en heltidstjänst i kommunerna. Endast tre kommuner avsatte mindre än en kvarts tjänst på samordningsuppdraget. Det är Länsstyrelsens förhoppning att det även i fortsättningen satsas resurser för samordnartjänster i länets kommuner.

I Stockholms stad finns samordnare i samtliga stadsdelar och i genomsnitt avsattes 72 % av en heltidstjänst i varje stadsdel. I Stockholms stad finns dessutom ett antal utvecklingsledare placerade centralt på Socialtjänstförvaltningen som bland annat erbjuder stadsdelssamordnarna stöd.

För att stötta länets kommunala ANDT-samordnare finns ett nätverk där möjligheter ges till kompetensutveckling, utbyte av erfarenheter, stöd och samverkan. Bakom nätverket står Länsstyrelsen tillsammans med Stockholms läns landsting och Stockholms stad. Samtliga kommuner utom en uppgav att de hade kännedom om nätverket och deltog. Tre av fyra samordnare uttryckte att detta nätverk gav ett starkt stöd i det kommunala arbetet och övriga tyckte att det gav ett visst stöd.



Styrning och samverkan

Styrgrupper för det ANDT-förebyggande arbetet fanns, eller höll på att bildas, i 75 % av kommunerna och knappt hälften av Stockholms stads stadsdelar. I merparten av kommunerna fanns en lokal samverkan mellan det drog- och det brottsförebyggande arbetet men bara knappt hälften av kommunerna uppgav att det fanns någon skriftlig överenskommelse eller samverkansavtal kopplad till denna samverkan. Stockholms stads stadsdelar uppgav i högre utsträckningar än övriga läskommuner att det fanns en lokal samverkan mellan drog- och brottsprevention och skriftliga överenskommelser/samverkansavtal.

Ett formaliserat samarbete fanns i alla kommuner och stadsdelar med polisen och i flertalet kommuner med andra myndigheter så som landsting, länsstyrelse och andra kommuner. En stor del av kommunerna hade ett regelbundet samarbete med olika idéburna organisationer så som trossamfund, idrottsföreningar eller studieförbund och i sju kommuner och två stadsdelar fanns en skriftlig överenskommelse/samverkansavtal mellan kommun och idéburen sektor. En policy som inkluderade det ANDT-förebyggande arbetet fanns i ungefär hälften av kommunernas grund- och gymnasieskolor.

Vanliga förebyggande insatser

De mest vanliga förekommande insatserna i länets kommuner var åtgärder mot langning till ungdomar, anordnande av drogfria aktiviteter, gruppverksamhet för barn till missbrukare, aktivt arbete mot media, åtgärder för att upprätthålla åldersgränsen vid tobaks- och alkoholförsäljning, drogvaneundersökningar bland unga, föräldraprogram i årskurs 6-9, utskick till föräldrar, Ansvarsfull alkoholserving och samverkansinsatser för tidig upptäckt av narkotikaanvändning bland unga. Samtliga av dessa insatser genomförs i större utsträckning i Stockholms läns kommuner än i riket som helhet.



Tillsyn enligt alkohol- och tobakslagarna

Ett av delmålen i regeringens ANDT-strategi är att tillgången till narkotika, dopningsmedel, alkohol och tobak ska minska. Ett led i att uppnå detta mål är att begränsa tillgängligheten och att arbeta med en effektiv och samordnad alkohol- och tobakstillsyn.

Sedan den 1 januari 2011 gäller en delvis ny alkohollag. Av de nya bestämmelser som infördes i lagen har särskilt kravet på kommunala tillsynsplaner och riktlinjer betydelse för att begränsa tillgängligheten och för att förbättra tillsynen. I den nya tobakslagen som gäller från den 1 augusti 2010 finns inget krav på riktlinjer eller tillsynsplan gällande tobakstillsynen.

Under år 2011 fanns en tillsynsplan för tillsyn enligt alkohollagen i 23 av länets 26 kommuner. I 22 av kommunerna omfattade tillsynsplanen både detaljhandel med folköl och tobak samt restauranger med serveringstillstånd. I 19 av kommunerna var tillsynsplanen antagen av politisk nämnd.

Samtliga kommuner utom två hade alkoholpolitiska riktlinjer. I 20 kommuner var riktlinjerna tillkomna före den nya lagens ikraftträdande. I ett flertal av dessa kommuner pågår det dock ett arbete med att ta fram nya riktlinjer.

Vad gäller den yttre tillsynen av alkohol och tobak kan Länsstyrelsen se en förbättringspotential i ett utökat samarbete och erfarenhetsutbyte med polismyndigheten. Många kommuner hade redan en mycket god eller god samverkan med polisen men det fanns fortfarande kommuner där samarbetet kunde utvecklas. Den yttre tillsynen kan även förstärkas genom att fler kommuner än vad som nu är aktuellt samverkar med varandra vid tillsynen.

Ett led i den förebyggande tillsynen är utbildningen i Ansvarsfull alkoholserving. Merparten av länets kommuner uppgav att de arbetade med denna metod 2011.

Tillsynen av detaljhandel gällande tobaksvaror har ökat. 88 procent av butikerna i länet hade fått minst ett tillsynsbesök under år 2011. Av svaren i Länsrapporten framkom däremot att tillsynen av rökfria miljöer var bristfällig. En majoritet av kommunerna i länet bedrev inte någon tillsyn av rökfria miljöer.

Länsstyrelsen erbjuder stöd i ANDT-arbetet

I Länsstyrelsens roll som stödjande part för kommunernas utvecklingsarbete inom det ANDT-förebyggande arbetet ingår organisatoriskt processtöd såväl som expertstöd inom ANDT-frågor och tillsynsfrågor. Vårt uppdrag är också att stötta och anordna utbildnings- och nätverksträffar för såväl preventionssamordnare som tillsynshandläggare inom alkohol- och tobaksområdet.



Kommunbesök

Vi som arbetar på Länsstyrelsens enhet för sociala frågor erbjuder oss att komma ut till kommuner för att närmare beskriva den nationella ANDT-strategin och utifrån rådande kunskapsläge diskutera hur ett effektivt lokalt förebyggande arbete kan utvecklas i den aktuella kommunen.

Community Readiness – förändringsbenägenhet i kommunen

Community Readiness Model, CRM, är ett sätt att mäta förändringsbenägenheten i en organisation med fokus på ett utvalt arbetsområde. Genom att erbjuda hälftenfinansiering av CRM-mätning vill vi bidra till utvecklingen av ett förankrat, strukturerat och långsiktigt ANDT-förebyggande arbete. Kostnad för genomförande av en CRM-mätning inklusive analys och återkoppling är 10 000 kr, varav Länsstyrelsen i Stockholm betalar hälften. Kommunen betalar resterande 5 000 kr.

Ansvarsfull tillståndsgivning

Att som politiker fatta beslut enligt alkohollagen är en mycket ansvarsfull uppgift. Länsstyrelsen erbjuder därför länets politiker utbildningen "Ansvarsfull tillståndsgivning". Ansvarsfull tillståndsgivning är en trettimmarsutbildning för politiker i nämnder som fattar beslut om alkoholtillstånd.

Kollegialt lärande inom tobakstillsyn

Som en led i att utveckla och stötta kommunernas tobakstillsyn erbjuder Länsstyrelsen länets kommuner konkret och praktiskt stöd i form av kollegialt lärande. Kommunen kan bjuda in rutinerade tillsynshandläggare som genomför tobakstillsyn tillsammans med den kommunala handläggaren.

Ansvarsfull alkoholserving

Ansvarsfull alkoholserving är en metod som syftar till att minska alkoholrelaterade skador och våld i restaurangmiljö. Länsstyrelsen ansvarar tillsammans med STAD (Stockholm förebygger Alkohol- och Drogproblem) på landstinget för spridningen av Ansvarsfull alkoholserving i Stockholms län.

Maria Backe, enhetschef
Enheten för sociala frågor
Länsstyrelsen i Stockholms län



MEDDELANDE

Datum
2012-12-04

Beteckning
7003-10773-2012

Bilagor

1. Erbjudande om kommunbesök
2. Erbjudande om Community Readinessmätning
3. Länsrapport 2011 Stockholms län: Kommunernas del – det övriga ANDT-förebyggande arbetet (exklusive Stockholms stad)
4. Länsrapport 2011 Stockholms län: Kommunernas del – Tillståndsprövning och tillsyn enligt alkohollagen (2010:1622) (exklusive Stockholms stad)
5. Länsrapport 2011 Stockholms län: Kommunernas del – Tillsyn enligt tobakslagen (1993:581) (exklusive Stockholms stad)



Bilaga 1:

Kommunerbidande om stöd till lokalt drogpreventivt arbete

TILL KOMMUNLEDNINGEN

Riksdagen antog 30 mars 2011 en nationell strategi för det alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobaksförebyggande arbetet (ANDT-strategin). Nu tas ett helhetsgrepp kring ANDT-arbetet åren 2011–2015. Vi vill gärna träffa er för att diskutera det lokala förebyggande arbetet.

MÅLOMRÅDEN

Sju målområden finns formulerade i den nya nationella strategin:

1. Tillgång till A, N, D, T ska minska
2. Barn ska skyddas mot skadliga effekter orsakade av ANDT
3. Antalet barn och unga som börjar använda N och D eller debuterar tidigt med A eller T ska successivt minska
4. Antalet personer som utvecklar skadligt bruk, missbruk eller beroende av ANDT ska successivt minska
5. Personer med missbruk eller beroende ska ha ökad tillgänglighet till vård och stöd av god kvalitet
6. Antalet döda och skadade på grund av sitt eget eller andras bruk av ANDT ska minska
7. En folkhälsobaserad och restriktiv syn på ANDT inom EU och internationellt

ERBJUDANDE

Vi som arbetar på Länsstyrelsens enhet för sociala frågor erbjuder oss att komma ut till kommuner för att närmare beskriva strategin och utifrån rådande kunskapsläge diskutera hur ett effektivt lokalt förebyggande arbete kan se ut.

KOMPETENS

De kompetenser vi har till förfogande är Länsstyrelsens ANDT-samordnare och tillsynsansvariga men även sakkunniga från polismyndigheten, landstinget, tullverket och framstående preventionsforskare.



KONCEPT

Vi har ett grundkoncept för besöket som tar cirka 2–3 timmar. Utifrån kommunens behov och önskemål kan det kompletteras med andra specifika bitar om exempelvis utveckling av tillsynsarbetet eller strategier för lokal samverkan.

Förslag på innehåll i grundkonceptet (cirka 2 timmar):

- nationell strategi och de mål riksdagen har antagit för arbetet,
- förutsättningar för ett framgångsrikt och effektivt preventionsarbete,
- läget i länet/kommunen utifrån befintliga undersökningar,
- kommunala kostnader för ANDT-relaterade problem,
- diskussion: Vilka tankar tar ni med er? Behov av fortsatt stöd?

Exempel på tilläggs paket:

- ansvarsfull tillståndsgivning
- ansvarsfull tobakstillsyn
- socioekonomiska bokslut
- våld och alkohol
- föräldrastöd
- strategier kring samverkan

INFÖR BESÖKET

Inför besöket vill vi gärna skapa oss en bild av kommunens förutsättningar genom att ta del av policier och andra styrdokument eller genom att ställa frågor till preventions- samordnare och nämndordförande/kommunfullmäktigeordförande.

UPPFÖLJNING

Efter 6–12 månader följer vi upp vårt besök för att se om vi kan bistå med ytterligare stöd och få en bild av hur arbetet utvecklats. Det kan ske genom intervju eller en enkät med preventions- samordnare och nämndordförande.

ANMÄLAN OCH KONTAKT

Välkommen att kontakta oss om ni är intresserade av att Länsstyrelsens ANDT- samordnare ska besöka er kommun eller om ni vill ställa frågor. Vi kommer även att följa upp det här brevet genom att kontakta er via mejl och telefon.

Länsstyrelsens ANDT-samordnare:

Jonas Melinder, tfn: 08-785 40 27, jonas.melinder@lansstyrelsen.se

Kaisa Snidare, tfn: 08-785 40 78, kaisa.snidare@lansstyrelsen.se



Bilaga 2:

Erbjudande om Community Readiness-mätning för kommunalt processtöd i ANDT-arbetet (alkohol, narkotika, dopnings och tobaksförebyggande)

Vill ni arbeta på ett nytt sätt med ANDT-arbetet i er kommun? CRM-mätningar kan hjälpa till att skapa en bild av nuläget och ge vägledning i det fortsatta arbetet.

Community Readiness Model (CRM) är en forskningsbaserad och beprövad modell som enkelt kartlägger viktiga förutsättningar för en lyckad implementeringsprocess.

I Länsstyrelsens roll som stödjande part för kommunernas utvecklingsarbete inom det ANDT-förebyggande arbetet ingår organisatoriskt processtöd såväl som expertstöd inom ANDT-frågor. Genom att erbjuda möjligheten till CRM-mätning vill vi bidra till utvecklingen av ett förankrat, strukturerat och långsiktigt ANDT-förebyggande arbete.

I ett utvecklingsarbete är det ofta införlivandet av strategier, metoder och arbetssätt som är i fokus. Utmaningarna kan handla om att förankra och införliva nya arbetssätt i organisationen men även om att vidmakthålla det som är bra

För att veta organisationens förutsättningar att lyckas med implementeringen av ett visst arbetsområde är det, enligt aktuell forskning, värdefullt att först tydliggöra sex olika parametrar. Dessa utgör viktiga förutsättningar för ett effektivt utvecklings- och implementeringsarbete:

1. Vilka aktiviteter/insatser görs idag?
2. Hur bred är organisationens kännedom om dessa? (Är kännedomen om de befintliga aktiviteterna/insatserna spridd eller begränsad till ett fåtal personer?)
3. Hur ser ledningen och styrningen ut avseende det aktuella arbetsområdet?
4. Hur är arbetsklimatet för dem som ska utföra aktiviteterna/insatserna?
5. Vilka kunskaper finns i organisationen om ämnet/temat? (Vet medarbetarna varför och hur aktiviteterna/insatserna görs eller ska göras?)
6. Vilka personella och ekonomiska resurser finns för att utföra det planerade eller befintliga arbetet i organisationen idag?

Modellen är enkel att genomföra och ger både en tydlig bild av det som nämnts ovan men ger även vägledning i den fortsatta implementeringsprocessen.



Kostnad för genomförande av en CRM-mätning inklusive analys och återkoppling är 10 000 kr, varav Länsstyrelsen i Stockholm betalar hälften. Kommunen betalar resterande 5 000 kr. För Stockholms stad gäller erbjudandet per stadsdel. Utförare är Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin vid Stockholms läns landsting på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholm.

Metoden i korthet

CRM bygger på forskning kring beteendeförändringar och beskriver en organisations förändringsbenägenhet i nio steg, från det att arbetsområdet är i princip okänt till nivån då det är fullt implementerat.

För att kartlägga i vilket steg organisationen befinner sig avseende arbetet med ett visst arbets/ämnesområde genomförs telefonintervjuer med fem nyckelpersoner i organisationen. Dessa utses i samverkan med kommunen och bör vara insatta i det aktuella arbets/ämnesområdet och veta hur det bedrivs i kommunen.

Efter genomförda telefonintervjuer analyseras och återkopplas resultaten tillsammans med förslag till lämpliga åtgärder för att stärka den fortsatta utvecklingsprocessen inom det aktuella arbets/ämnesområdet i kommunen.

I Sverige har metoden genomförts sedan 2008 i ca 50 kommuner inom nio olika arbets/ämnesområden varav ANDT är ett. Erfarenheterna visar att de kommuner som genomfört CRM haft nytta av detta i det fortsatta utvecklingsarbetet.

I Stockholms län har bland andra följande kommuner genomfört CRM inom ANDT-området: Vaxholm, Norrtälje, Järfälla, Sundbyberg, Haninge, Botkyrka och Värmdö.

Intresseanmälan och mer information

Erbjudandet gäller från oktober 2012 till december 2013 och intresseanmälan görs till Länsstyrelsen i Stockholm.

För intresseanmälan och mer information:

Jonas Melinder, ANDT-samordnare vid Länsstyrelsen i Stockholm

e-post: jonas.melinder@lansstyrelsen

Tel: 08-785 40 27

Mobil: 070-685 40 27

Maria Backe, enhetschef

Jonas Melinder, ANDT-samordnare

